

A8

Coplac: Doncellachoa, orain çaoz...

A3, A5 eta A9 poemen ahapaldi-egitura ikusirik, argi dago galduriko 1174 orrian jarraitu behar zuela poema honek, eta lau lerro galdu direla; lau horietako azken bi lerroak, dena den, errepikarenak izan behar ziren, zalantzarik gabe. Errepika da, hain zuzen, gaia azaltzen duena: neskarentzat hobe da ez ezkontzea, ezkontzak mantsotu egingo baitu, eta askatasuna kendu.

Ezkontzaren bidez mantsotzeari dagokionez, eskuizkribuan bertan bada gai hori aipatzen duen beste poema bat ere, B24 hain zuzen (*Jaquiçu bada, gura badoçu...*). Poema hori zatika baino ez dugu ezagutzen, baina argi irakurtzen da, euskarazko ahapaldian integraturik, gaztelaniazko atsotitz ezaguna: *Casarás y amansarás*.

Iñaki Aldekoak (Aldekoa 2009: 101-102) Gutierre de Cetina (1520-1557) idazle sevillarraren glosa batekin erlacionatu du poema hau, eta azpimarratu du Gutierre de Cetinaren glosa hori eskuizkribu bidez baino ez dela ezagutu XX. mendera arte. Andaluziarraren poemak glosatzen duen letran, hain zuzen, *casarás y amansarás* hori agertzen da, eta hori da glosako zortziko guztietako errepika. Hona hemen gaztelaniazko poema, *Cancionero sevillano de Toledo* (Labrador, DiFranco & Montero 2006: 154-155) bildumaren ediziotik hartua, eta parean Lazarragarena, bietan agertzen diren elementuak letrakera lodiz nabarmenduta:

[LETRA]

*Zagala, quán libre estás,
quán sobervia, dura y fría;
pues yo 'spero que algún día
casarás y amansarás.*

Coplac

Doncellachoa, orain çaoz
soberviagaz beteric;
ezcon baçatez, eongo çara
ardia leguez mansaric.

GLOSA

De no tener subjeción
ni de amor ni de marido
tienes tan endurecido
el rebelde coraçon.
Pero **siempre no estarás**
tan libre de **fantasía**:
[e]spero en Dios que algún día
casarás y amansarás.

Egun baçaoz libertadeaz,
oy **noxbayt galduco doçu**;
fortunea curela dana
aldi bat pensa eçaçu.
Onezquero fia ce çatez,
ez artu **fantasiaric**;
ezcon baçatez, eongo çara
ardia leguez mansaric.

Si el miedo de ser amada
de libre nada te aprieta,
bien es que prueues subjeta
si es más graue el de casada.
En fin, al yugo vendrás,
y entonces, señora mía
**dirás: “Ay del que dezía:
casarás y amansarás”**.

Las yras, las asperezas,
desdenes, desabrimientos,
novedades, movimientos,
los desgustos y estrañezas,
mientra que libre serás,
vsa dellos todavía;
que yo espero que algún día
casarás y amansarás.

Allí me veré vengado,
y tú quedarás pagada;
yo, de verte mal cazada,
tú, de averme mal tratado.
Allí, traidora, dirás.
llorando la noche y día:
“Triste de aquel que dezía:
casarás y amansarás”.

Beste bategaz ezcondu arren,
uste badoçu oba dala,
errazoaz desaqueçue:
la bella mal maridada.
**Orduan acordaduco çara
oy nola esan niçun nic:
ezcon baçatez, eongo çara
ardia leguez mansaric.**

Ala çara mudaduco, ce
ez çau inorc eçautuco;
bici beste bat artuco doçu
condiciooc quençaiteco.
[...]
[...]
**[ezcon baçatez, eongo çara
ardia leguez mansaric.]**

Cancionero sevillano de Toledo eskuizkribuaren editoreek (Labrador, DiFranco & Montero 2006: 479) zehazten dute *Zagala, quán libre estás...* letrak badituela beste glosa batzuk ere (*Cancioneiro de Évora* 58 eta, Gutierre de Cetinaren honen aldaera, *Cancionero sevillano de Nueva York* 651), baina zalantzarik gabe Toledoko eskuizkribukoa da oraingoz ezagutzen dugun hurbilekoena.

Dena den, ez da ahaztu behar nolabait *La bella mal maridada* gaztelaniazko poemaren glosa ere badela, Lazarragaren 16. lerroak adierazten duenez. Hona hemen glosa horiei buruzko aipu argigarri bat: “Es de sobra conocido que la canción más traída y llevada por glosadores buenos y malos en el siglo XVI fue *La bella malmaridada*. Es una de las viejas canciones que forma el entramado de la nueva poesía del Siglo de Oro. Entró —como *Vive leda*, *Las tristes lágrimas mías*, y muchas otras letras del XV— en los folios que el recopilador del MP 617 [*Cancionero de poesías varias*, ca. 1570] apartara para las glosas hechas a

las poesías heredadas de los viejos tiempos y que, en definitiva, son parte del cuerpo de los nuevos poemas del XVI. Esa canción, que por sus vestigios parece remontarse al siglo XIII y que cientos de años después, en 1596, Lope transformara en comedia, andaba por el siglo XV en Castilla” (Labrador & Difrancó 2001).

<1173v>

Coplac

Doncellachoa, orain çaoz
soberviagaz¹ beteric;
ezcon baçatez, eongo çara
ardia leguez mansaric.²

Egun³ baçaoz libertadeaz,
oy⁴ noxbayt⁵ galduco doçu;
fortunea curela dana
aldi bat⁶ pensa eçaçu.

5

¹ *soberviagaz*: ‘soberbiaz, harrokeriaz’; Lazarragaren eskuizkribuan bi aldiz aurkitu dugu -gaz bukaera instrumentalaren balioarekin: *onezquero ez ditecen / amoreagaz burladu* (AL: 1154r), *Doncellachoa, orain çaoz / soberviagaz beteric* (A8: 1-2). Alderantzizkoa (-az bukaera sozietiboaren balioarekin) askoz ugariagoa da, jakina.

² *mansaric*: Adjektiboak genero femeninoaren marka hartzen du, baita -ric morfema eransten zaionean ere. Ikusi *mansaric* (A8: 4, A8: 12, A8: 26, A10: 70), *lindaric* (A17: 50), *enojadaric* (A17: 58) eta *satisfearic* (A23: 32).

³ *Egun*: ‘gaur (egun)’; cf. *OEH*, s.v. *2 egun*: “Empleado de forma general por autores septentrionales y alto-navarros; en textos más occidentales se encuentra, por un lado, como término fosilizado en la oración del Padrenuestro, desde Capanaga hasta casi nuestros días; tbn. lo hallamos en unos versos vizcaínos de 1688 y en Barrutia. En textos guipuzcoanos es algo más frecuente: lo emplean Larramendi, Mendiburu (*IArg* I 91), Iturriaga (*Fab* 194) e Iztueta, y ya en el s. XX hay testimonios de bastantes más autores, especialmente desde 1950; Aguirre de Asteasu sólo emplea la expresión *egungo egun*”.

⁴ *oy*: Eskuizkribuko poemetan maiz erabiltzen dira *oy* eta *oyta* betegarriak (bakanka *oy eta*), bertso-lerroen neurri egokia lortze aldera.

⁵ *noxbayt*: ‘egunen batean’; dirudienez, “noizbait” (*noxbait, noxbayt, noxpait*) bi zentzuren erabiltzen da Lazarragaren eskuizkribuan: ‘behingoz’ (lau aldiz) eta ‘egunen batean’ (behin, A8: 6). ‘Behingoz’ zentzua dutenetan (AL: 1146r, A17: 88 eta B9: 15) aginterazko aditz-formak dituzte beti ondolik, eta horietako batean (*noxbait-noxbait*, AL: 1146r) errepikapen indargarria (halakoetarako cf. Agirre Asteasukoaren adibideak, 1808 ingurukoak, *apud OEH*: “*Idiki itzatzu bada noizbait-noizbait, kristaua, zure begiak*. AA III 349. *Noizbait, noizbait asitzera noa [...] kristau aziai dotrina azaltzen*. Ib. 399”).

Onezquero⁷ fia ce çatez,⁸
 ez artu fantasiaric; 10
 ezcon baçatez, eongo çara
 ardia leguez mansaric.⁹

Beste bategaz ezcondu arren,
 uste badoçu oba dala,
 errazoaz desaqueçue:¹⁰ 15
la bella mal maridada.
 Orduan acordaduco çara
 oy nola esan niçun nic:
 ezcon baçatez, eongo çara
 ardia leguez mansaric. 20

Ala çara mudaduco, ce
 ez çau¹¹ inorc eçautuco;
 bici beste bat¹² artuco doçu
 condiciooc quençaiteco.¹³
 [...]
 [...]

⁶ *aldi bat*: ‘aldi batez, behingoz’; eskuizkribuan hiru aldiz aurkitu dugu adiera honekin (A8: 8, A17: 48, A17: 61) eta leku batean ‘behin batez’ adierarekin (B12: 9).

⁷ *Onezquero*: ‘hemendik aurrera’; *gero* adberbioa oinarri duen hainbat egitura erabiltzen du autoreak, perpaus kausal eta denborazkoak osatzeko nagusiki. Denborazkoak adierazteko, nagusiki “erakuslea + instrumentala + *-quero*” eta “partizipio + *azquero*” egiturak erabiltzen dira. Hemen erakuslean oinarritutako forma dugu.

⁸ *fia ce çatez*: ‘ez zaitetz fida’.

⁹ *mansaric*: Orotara hiru aldiz errepikatzen da lelo hau gorde dugun poema zatian. Bitan, lehenengoan eta azkenean (A9: 4 eta A9: 20), zuzenduta dago, eta erdikoan ez. Egilearen zuzenketa dirudi, eta interpretatu dugu agerraldi guztietan zuzendu nahi zukeela.

¹⁰ *desaqueçue*: ‘esango dizute’; *esan* aditzaren geroaldiko NOR-NORI-NORK forma trinkoa da.

¹¹ *çau*: ‘zaitu’.

¹² *bici beste bat*: ‘beste bizi bat’; Lazarragak gehienetan izenaren ezkerrean idazten du *beste*, baina hiru aldiz ezarri du izenaren eskuinean: *bici beste bat* (A8: 23), *gaztigu besteric* (A28: 146), *escu bestean* (B16: 6). *OEHN* ez dugu aurkitu hitz-ordena horren erreferentziarik, baina lekukoturik zegoen *Arrasateko erreketan* (TAV 3.1.7): *uraz alde bestean*; hitz-ordena horren aztarnak dira *erbeste* eta *Etxebeste* hitzetan ere.

¹³ *quençaiteco*: ‘kentzeko’.

[ezcon baçatez, eongo çara
ardia leguez mansaric.]

25

OHAR PALEOGRAFIKOAK:

izenb. Coplac] goian bi lerro tatxaturik: *doncellachoa librerie çaoz / ..ç. bioça* (azkenurreko hitzean ç bigarren letra ere izan liteke, hurrengo lerroko *donçellachoa*-ren arabera; azken hitzetan *o* eta *a* ez dira argi ikusten); *coplac*, itxuraz, lerroartean idatzi da gero. **2** soberviagaz] *b-e* artean letra bat tatxaturik (agian *r*). **4** mansaric] *o* bati *a*-ren hankatxoa erantsi zaio; esk. *masaric*. **5** baçaoz] lehenik *çaoça* idatzi zuen, gero *ba-* lerroartean idatzi zuen, eta azken *a* tatxatu. **6** noxbayt] *y* letra baten gainean (agian *t*). **12** mansaric] esk. *mansoric*. **17** acordaduco çara] aurrean *eçautuco docu* hiru marraz tatxaturik. **20** mansaric] *o* bati *a*-ren hankatxoa erantsi zaio.

Nola aipatu testu hau:

Lazarraga, Juan Perez, 2012 [c. 1602], “A8 – Coplac: Doncellachoa, orain çaoz...” [PDF], in G. Bilbao et al. (arg.), *Lazarraga eskuizkribua: edizioa eta azterketa (2.0)*, Vitoria-Gasteiz: UPV/EHU. Interneten eskuragarri: <<http://www.lazarraga.com>> [Kontsulta: uuuu/hh/ee].

Lan hau [Creative Commons-en baimen baten mende](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/) dago